

Geographica Slovenica 10, IGU, Ljubljana 1980, uredila Mirko Pak in Igor Vrišer.

Povsem tiho je izšla jubilejna, deseta številka *Geographice Slovenice*. To je vsekakor priložnost za podrobnejšo oceno njene vloge v slovenski geografiji. Upajmo, da bo kmalu prišlo do take ocene.

Deseti zvezek *Geographice Slovenice* prinaša referate, ki so bili predstavljeni na jugoslovanskem geografskem simpoziju o urbani in industrijski geografiji v Ljubljani 9. in 10. 11. 1979. Veliko število prispevkov, kar 35, ne dovoljuje, da bi ocenjevali vsakega posebej. Šest prispevkov je iz Slovenije, 24 iz ostalih republik ter pet iz tujine. Največ referentov iz drugih republik je s Kosova (6), po pet pa iz ostalega dela SR Srbije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine, dva sta iz Makedonije in eden iz Črne gore.

Večina prispevkov (25) je bila uvrščena v del o urbani geografiji. Problematika, ki jo obravnavajo, je tako pestra, da bi jih le stežka razvrstili v nekaj značilnih skupin. Čeprav vsako razporejanje referatov pomeni nasilen poseg, bomo to vendarle poskušali z namenom, da si s tem olajšamo predstavitev celotne problematike.

Poudarek na metodologiji proučevanja ima pet referatov (Papić, Ilešić, Čirić, Genorio-Sajovic-Zakotnik, Savić-Spasovski), pri čemer je treba pripomniti, da je kljub navidezni številnosti razprav s tovrstno problematiko prispevek k razvoju metodologije proučevanja mest izredno skromen. Posamezne mestne probleme obravnavajo trije prispevki: industrijsko delovno silo v Mariboru (Pak), mestni promet v Zagrebu (Sić) in ceno mestnih zemljišč v Münchnu (Polensky). Razvoj in značilnosti urbanih omrežij osvetljujejo trije prispevki: za Bosno in Hercegovino (Bakarić), Črno goro (Ivanović) in Metohijo (Dukagjini). Naslednje tri razprave obravnavajo specifične elemente urbanega omrežja: prebivalstva v hrvaških občinskih središčih (Friganović), mestnega prebivalstva v SR Makedoniji (Panov) in notranje strukture mest v Bosni in Hercegovini (Mišković). Centralne funkcije in hierarhijo mest obravnavata prispevka Čavolija za Kosovo in Maliča za srednjo Hrvatsko. Wolf in Vresk predstavljata sodobne tendence preobrazbe mest in oblik urbanizacije, prvi na primeru regije Ren-Maina, drugi pa Hrvatske. V nekaj primerih je bila kompleksnejše predstavljena problematika posameznih mest, tako Beograda (Marković), Bratislave (Ivanička), Peči (Cerabregu) in Banja Luke (Smlatić). O posebnih vidikih urbanizacije sta poročala Islami (razlike v urbanizacijski stopnji prebivalstva) in Lleshi (urbanizacija na nerazvitih območjih). Mesta v vojnih pogojih je tema prispevka Stanisavljevičeve.

Med referati, uvrščenimi v drugi del zbornika, trije obravnavajo problem lokacije industrije (Fatur, Gaebe, Veljković). Z industrializacijo se ukvarja večina referatov, in to od najširše (Vrišer, Haas), regionalne (Puška, Gramatnikovski, Bjelovitić), do lokalne (Feletar). O učinkih industrializacije na socialni razvoj SR Slovenije govori prispevek V. Klemenčiča.

Na osnovi tako pestre problematike prispevkov je težko dati objektivno oceno. Zelo razveseljiva je množičnost, zato pa je verjetno še bolj opazna premajhna teoretična in metodološka poglobljenost večine prispevkov. Vrednost zbornika je tudi v tem, da daje vpogled v stanje urbane in industrijske geografije v Jugoslaviji, kar omogoča ocenitev dosedanjega dela in nakazuje smeri nadaljnjih raziskav.

Marijan Klemenčič

Geografski zbornik XIX. SAZU. Geografski inštitut Antona Melika, Ljubljana (1979) 1980, 216 strani.

Tudi zadnji, po vrsti že 19. zvezek Geografskega zbornika prinaša študije, ki so bile opravljene v okviru raziskovalnega programa Geografskega

inštituta Antona Melika v nekaj zadnjih letih, kot je zapisal v Predgovoru njegov glavni urednik akademik prof. dr. S. Ilešič. Vse tri razprave (Hribovske kmetije v Gornji Savinjski dolini in študiji o poplavnih področjih v Koprskem primorju), ki so jih prispevali D. Meze ter D. Plut in M. Orožen-Adamič v sodelovanju s F. Lovrenčakom, pomenijo pomemben korak pri odkrivanju in predstavitvi nekaterih zaokroženih geografskih problemov slovenskega ozemlja. Z njimi pa se vključuje tudi geografija med tista temeljna področja raziskovalnega dela, ki so koristna in neobhodno potrebna slehernemu načrtovalcu našega prihodnjega družbeno-gospodarskega razvoja.

Na uvodnem mestu je razprava D. Mezeta, *Hribovske kmetije v Gornji Savinjski dolini po letu 1967* (s 3 diagrami, 22 fotografijami ter 9 tabelami med besedilom in 2 kartama v prilogi; str. 7—99). Avtor, ki je namenil v zadnjih dveh desetletjih veliko pozornosti številnim problemom Gornje Savinjske doline (v nadaljevanju GSD) in jih osvetljeval v svojih študijah in razpravah z najrazličnejših geografskih vidikov, je vključil v zadnjo razpravo 495 hribovskih kmetij, ki so zajete v 27 naseljih. Za primerjavo, ki je podana izredno plastično, pa je zajel v raziskavo še 93 tistih dolinskih domačij v GSD, ki so usmerjene v živinorejsko proizvodnjo. Geografske danosti, gospodarska usmerjenost in moč kmetije ter njena prihodnost so osnovni vidiki, ki jim namenja avtor osrednje mesto v svoji študiji. S suverenim poznavanjem temeljnih geografskih značilnosti GSD mu je uspelo dokaj spretno izluščiti tiste činitele, ki s svojimi pokrajinskimi značilnostmi in prostorskimi posebnostmi pomembno ali celo odločujoče vplivajo na dosedanja ali prihodnji gospodarski in družbeni razvoj naših hribovskih predelov. Zato ni presenetljivo, da je v študiji namenjena osrednja pozornost tistim geografskim danostim, s katerimi moremo neposredno vrednotiti današnjo gospodarsko moč in sposobnost kmetije, ki se odražata najvidneje v spreminjanju pokrajinske fiziognomije. In prav s tega vidika so prikazane in obravnavane po posameznih poglavjih hribovske domačije v GSD. Študija, ki je sestavljena poleg uvodnega in sklepnega dela še iz šestih, vsebinsko zaokroženih poglavij, daje enkratni vpogled v najnovejši razvoj in v današnje stanje kmečkih gospodarstev v posameznih predelih GSD.

Na osnovi podrobnega poznavanja obravnavane pokrajine avtor ugotavlja, da imajo ceste in elektrifikacija odločilno vlogo pri najnovejšem preusmerjanju kmečkih gospodarstev iz samooskrbe v intenzivnejše oblike tržne proizvodnje. Gozdovi, ki zavzemajo znaten del površin kmečkih gospodarstev, še vedno dajejo tamkajšnjim hribovskim kmetijam glavni vir dohodkov. Ne krčevine s pretežno travnatimi površinami, na katerih temelji današnja živinoreja, temveč velikost, sestava in starost lesnih zalog v gozdovih opredeljujejo ponavadi današnjo gospodarsko trdnost hribovskih domačij. Povprečni letni etat je znašal 1977. leta v GSD 106 m³ lesa na kmetijo; njegova količina oziroma vrednost pada od zahoda (Solčavsko po 225 m³ na domačijo) proti vzhodnemu predalpskemu hribovju (npr. v hribovskem zaledju Mozirja le 68 m³ na kmetijo). V letu 1977 je bilo v hribovskem svetu GSD že 174 usmerjenih kmetij. Zanje je bilo značilno med drugim tudi to, da so imele posodobljene hleve. Mehanizacija, ki jo sestavljajo motorne ali traktorske kosilnice, traktorji, nakladalke, dosuševalne naprave, za delo v gozdovih motorne žage itd., je zajela vse trdnjše kmetije. S popolno kmetijsko mehanizacijo je bilo opremljenih kar 92 hribovskih domačij v GSD.

V drugem poglavju je razčlenjeno kmetijsko gospodarstvo. Danes je najpomembnejši poudarek na mlečni živinoreji, precej manjša pa sta pomen in vloga mesne ali plemenske govedoreje. Le trem hribovskim kmetijam daje tudi kmečki turizem nekaj dohodka. Tretje poglavje je namenjeno prikazu kmetijskega zemljišča. Poleg nadmorske višine obdelovalnega zemljišča je razčlenjena še njegova strmina, kamninska osnova ter ekspoziacija. Čeprav so to osnovne geografske sestavine, pa jih v naših šte-

vilnih dosedanjih geografskih študijah v tako celovitem prikazu še nismo dobili. V naslednjem poglavju, ki je namenjeno prebivalstvu, so prikazane njegove osnovne sestavine (kmečko prebivalstvo, spolna in starostna struktura, obseg efektivne kmečke delovne sile itd.).

V petem poglavju je podana gospodarska moč hribovskih domačij. Avtor poskuša vrednotiti hribovske kmetije na podlagi ustvarjene vrednosti kmetijskih tržnih proizvodov in lesa. V letu 1977 je imela hribovska kmetija v GSD v povprečju po 47.020 dinarjev dohodka; od tega je prispeval les blizu 63 %, mleko 23 % in mesna ter plemenska govedoreja 14 %. Znatno višji je bil dohodek pri usmerjenih kmetijah (v povprečju za 39 %), pa tudi njegova struktura je bila drugačna. Usmerjene kmetije so dobile v povprečju za prodano mleko eno tretjino dohodka, desetino od reje mesne in plemenske živine in 57 % od lesa. Posebej je v tem poglavju prikazan in razčlenjen še dohodek 83 pomembnejših hribovskih živinorejcev (78.138 din na domačijo) ter 35 »gozdnih« kmetij.

Posebno pozornost je namenil avtor delitvi kmetij na čista kmečka gospodarstva (pri 268 kmetijah so vsi zaposleni doma) ter na mešana gospodarstva, kakor tudi višini in strukturi dohodkov čistih kmetij. V šestem poglavju je podana primerjava hribovskih domačij s 93 izbranimi dolinskimi živinorejskimi domačijami. Ugotovljene razlike med njimi so po višini dohodka kakor tudi po njegovi strukturi.

Izredno zanimivo in po svoji praktični vrednosti bogato je sedmo poglavje Mezetove študije, kjer je podana klasifikacija hribovskih kmetij glede na predvideni razvoj in višino dohodka. Hribovske kmetije v GSD so razvrščene na osnovi prebivalstvene strukture in drugih, v študiji prikazanih in ovrednotenih kazalcev v štiri glavne skupine: najperspektivnejše, perspektivne, brezperspektivne in izumirajoče kmetije.

V sklepnem poglavju je v strnjeni obliki prikazana sodobna problematika hribovskih kmetij v GSD. Številne dileme in vprašanja, ki jih razkriva avtor v tem delu razprave, temelje na podrobnih proučitvi najnovejšega stanja po kmetijah GSD, kakor tudi na poznavanju njihovega dosedanjega razvoja v zadnjem poldrugem stoletju.

Za celotno študijo lahko zapišemo, da temelji na zavidljivi metodologiji, ki je jasna v posameznih obrazložitvah in eksaktna pri zbiranju in vrednotenju dokumentarno-statističnega gradiva. Dileme, zaključki in posplošitve temelje na ustreznih podatkih in spoznanjih, predvsem pa na njihovem vrednotenju ali v okviru posameznih regionalnih enot ali v njihovih konkretnih geografskih danostih. Vzporedno s temeljitim proučevanjem novejšega stanja po hribovskih kmetijah GSD je D. Meze gradil in dopolnjeval metodologijo za geografsko proučevanje hribovskih kmetij na Slovenskem, ki je objavljena v tem letniku Geografskega vestnika.

Drugo polovico zbornika zavzemata razpravi o poplavnem svetu v Koprskem primorju. D. Plut je prispeval *Geografske značilnosti poplavnega sveta ob Rižani in Badaševici* (z 2 kartama v prilogi ter 7 diagrami, 14 fotografijami in 12 tabelami med besedilom; str. 101—153), M. Orožen Adamič pa *Geografske značilnosti poplavnega sveta ob Dragonji in Drnici* (s 30 slikami, 4 diagrami in 15 tabelami med besedilom in 1 karto v prilogi; str. 155—215). Pri obeh študijah je sodeloval F. Lovrenčak s poglavjem *Prsti in raste poplavnega sveta*.

Z objavljenima razpravama dobivamo vpogled v značilnosti, vzroke in nastanek ter razvoj poplavnih področij v zaledju slovenske obale ter v najrazličnejše človekove posege, s katerimi so bile povečini že odpravljene redne povodnji; te so zajemale v zaledju Kopskega zaliva 739 ha zemljišč, izredno visoke pa celo 1077 ha. Danes zalijejo povodnji tod le še 30,5 ha, medtem ko so leta 1966 zalile morske poplave 57,7 ha najrazličnejših zemljišč. Orožen Adamič ocenjuje, da je ob Dragonji, Drnici in Jernejskem potoku občasno poplavljenih še blizu 255 ha zemljišč. Redke, a visoke vode preplavijo tudi večino Sečoveljskih solin (653 ha). Potemtakem nasto-

pajo visoke poplave v zaledju Piranskega zaliva kar na 900 ha zemljišč, kar predstavlja 6,4 % njegovega porečja.

Poglavitne vzroke poplav, ki so v glavnem zalivale vse danje ravnice večjih potokov med Ankaranom in Sečo, odkrivata avtorja v splošnih podnebnih, reliefnih, kamninsko-zgradbenih in vegetacijskih razmerah Koprškega primorja. Povodnji pogojujejo močni nalivi, hiter odtok po sorazmerno golih in strmih pobočjih dolin (kar je povezano tudi s močno erozijo prsti ob Dragonji in Rižani), precejšen strmec potokov (npr. Rižana), neurejene struge s številnimi zavoji itd. Še danes je za poplave značilno, da so v glavnem osredotočene na najspodnejše dele dolin, kjer je navadno tudi visoka gladina talne vode. Avtorja ugotavljata, da nastopajo najvišji pretoki skoraj sočasno s padavinami, kar je neposredna posledica flišnega dela porečja (str. 124, 174 in 182). Tudi pogostost povodnji je zelo različna. Odvisna je od številnih krajevnih razmer, predvsem pa od količine padavin v povirnih delih potokov. Najpogostejše so od pomladi do zime. Zanje pa je nadalje značilno, da so kratkotrajne, saj preplavljajo zemljišča le po nekaj ur, nakar se umakne poplavna voda nazaj v struge potokov ali kanalov. Posebnost obalnega predela so morske poplave, ki so pogojene s specifičnimi oblikami obale ter s posebnimi vremenskimi situacijami (ne nastopajo ob burji).

Skoraj vsa nekdanja poplavna področja so bila v neposrednem zaledju večjih naselij. Zato je človek že v preteklosti ta svet vključeval v najrazličnejše oblike svojih dejavnosti, ki so slonele na izrabi naravnih danosti (npr. soline pri Sečovljah, ob Rižani in v Semedeli). V letih 1932—39 so regulirali glavne poplavne potoke v zaledju Koprškega zaliva. Z obsežnejšimi ureditvenimi in vzdrževalnimi deli so nadaljevali še po letu 1950. Regulacije potokov v zaledju Piranskega zaliva so bile opravljene v glavnem po drugi svetovni vojni, in sicer do leta 1955. Z njimi so pridobili blizu 500 ha kmetijskih zemljišč, na katerih se je uveljavila proizvodnja družbenega sektorja kmetijstva. Pri tem pa velja še posebej poudariti, da se je z regulacijami temeljito spremenila namembnost zemljišča; travnike in zamočvirjene predele so preuredili v njive. Ob srednjih in zgornjih delih potokov je stalo več mlinov v preteklosti; danes meljeta le še dva.

Studiji prinašata mnogo podrobnih spoznanj o poplavnem svetu ter njegovem neposrednem zaledju. Napisani sta korektno; številna nova spoznanja, ki nam jih ponujata, so podprta bodisi s poznavanjem obsežne literature in ustreznih virov bodisi z novimi ugotovitvami, ki so jih prinesla terenska proučevanja. Zato ne pomenita samo novega prispevka k obogatitvi lokalne geografije, temveč prinašata pomembno osvetlitev v tip in značaj povodnji in poplavnega sveta v Slovenskem primorju.

Milan Natek

Anton Gosar, The Urban Growth and Spatial Problems of Recreation in Slovenia. Wiener Geographische Schriften 53/54, Wien 1979 s. 10, 1 karta.

Avtor opredeljuje tesno medsebojno povezanost med stopnjo urbanizacije in rekreacijo na primeru Slovenije. Vzporedno z večanjem mestnega prebivalstva in njegove življenjske ravni raste potreba po rekreaciji. Po stopoma so se izoblikovala tri področja prostega časa, in sicer:

- rekreacijsko področje v bližini večjih urbanih središč,
- rekreacijsko področje v alpskem svetu,
- obmorsko rekreacijsko področje.

Tudi v rekreacijskem zaledju večjih slovenskih mest lahko opazujemo vidno rast števila sekundarnih počitniških bivališč in naraščanje izletov in potovanj, ki pritegnejo različne infrastrukturne objekte. Kljub manjšemu številu so posledice lokacije sekundarnih počitniških bivališč v izletniško zanimivejših slovenskih pokrajinah ter v bližini večjih mest vidne tudi v zunanjemu izgledu pokrajine. Povečuje se tudi njihov širši turistični pomen, saj se jih vse večje število oddaja turistom.